

Inteligencija Spontaneous Activity in Education, 1917.

Zastanimo za trenutak da razmotrimo šta je „ključ” pomoću koga se dolazi do detetove slobode; onaj ključ koji pokreće mehanizme potrebne za edukaciju.

Dete koje je **slobodno da se kreće** i da se na taj način razvija je dete u čijim pokretima je „inteligentna svrha”. Dete koje je slobodno da razvija svoju ličnost, koje istraje u aktivnosti duže vreme i organizuje se prema ovom osnovnom fenomenu, vođeno je **inteligentnom svrhom**. Bez toga njegova istrajnost u radu, unutrašnja izgradnja i razvoj ne bi bili mogući. Kada detetu obezbedimo odgovarajuće okruženje i kontakt sa sredstvima razvoja i smanjimo svoj uticaj, prepuštamo ga sa poverenjem njegovoj inteligenciji. Njegove **motoričke aktivnosti** će tada biti usmerene ka određenim radnjama: ono će prati svoje ruke i lice, čistiti sobu, brisati prašinu sa nameštaja, oblačiti se, postavljati sto, brinuti se o biljkama i životinjama. Izabraće zadatke koji odgovaraju njegovom razvoju i u njima će istrajati, privučeno i vođeno svojim interesovanjima za **materijal za edukaciju čula**, koji mu omogućava da razlikuje jednu stvar od druge, da izabere, zaključuje, da sebe koriguje. Na ovaj način ne samo da dolazi do unutrašnjeg razvoja, već je to pokretačka snaga za dalji razvoj. Koristeći predmete, od jednostavnih ka složenijim, dete ovladava kulturom; i više od toga, ono **organizuje svoju ličnost** pomoću unutrašnjeg reda koja se u njemu formira i pomoću veština koje stiče.

Zato, kada prepustimo dete njemu samom, prepuštamo ga njegovoj inteligenciji, ne, kao što se obično pretpostavlja, njegovim instinktima, podrazumevajući pod instinktima one slične životinjskim. Toliko smo navikli da **tretiramo decu na neodgovarajući način** i da smatramo dete nevaljalim kada se buni i protestuje u ponižavajućim situacijama, da ga prvo tretiramo kao biljku, a onda pokušavamo da ga što više držimo u stanju fizičke nepokretnosti, izlažući ga stalno istim senzacijama. Tako se polako pojavljuju znaci propadanja, dok se njegova „ljudska supstanca” smanjuje i nestaje.

Kada međutim pustimo dete da bude slobodno, ono se potpuno menja. Ovakvo dete je polazna točka za formiranje novih koncepata kada diskutujemo o pitanju **slobode**.

Pitanje inteligencije, verujem, takođe treba posmatrati kao ključni problem **socijalne slobode** čoveka. Poslednjih godina svedoci smo priča o površnoj vrsti slobode, nazvanoj **sloboda mišljenja**. Ovo pitanje je nejasno zbog postojanja predrasuda sličnih onima koje preovlađuju kada se radi o deci, pa se pretpostavlja da je čovek slobodan ako je ostavljen svojim mislima. Ali da li je on sposoban da misli?

Evo primera: ako kažemo bolesnoj osobi da bira između bolesti i zdravlja, da li to znači da je ona slobodna da to uradi? Ako ponudimo neukom čoveku da bira između pravog i lažnog novca i on izabere lažni, on nije slobodan već prevaren; ako izabere pravi, to opet nije sloboda, već samo znači da je imao sreće. Slobodan je onda kada poseduje **dovoljno znanja** ne samo da razlikuje dobro od lošeg, već da razume **socijalnu svrhu** jednog i drugog. Ono što čoveka čini slobodnim je mogućnost za ovakvo „unutrašnje formiranje”, nezavisno od „socijalnih sankcija”, koje su samo spoljno osvajanje slobode.

Naša iskrenost treba da nam omogući da jednoga dana prihvatimo da je osnovno pravo čoveka **pravo na sopstveni razvoj**, slobodno od prepreka i robovanja, i sloboda da iz okruženja iskoristi sredstva potrebna za razvoj. Ukratko, osnovno rešenje svih socijalnih problema vezanih za razvoj ličnosti nalazi se u **obrazovanju**.

Duboko je poučno otkrovenje do koga se dolazi posmatranjem dece, da je **inteligencija ključ** koji otkriva tajne njihovog formiranja i sredstvo njihovog unutrašnjeg razvoja. Zato je **intelektualna higijena** od suštinskog značaja. Kada je inteligencija prepoznata kao suština razvoja, sam stožer života, ne može više biti trošena na sumnjive ciljeve, ili tlačena ili gušena bez opreza.

Šta je inteligencija? Bez uzdizanja na nivo filozofskih objašnjenja, posmatrajmo je za trenutak kao zbir onih **refleksnih, asocijativnih i reproduktivnih aktivnosti** koje omogućavaju mozgu da se izgrađuje i da se poveže sa okruženjem. Svest o razlikama je početak svake intelektualne vežbe; prvi korak u radu mozga je uvažavanje **razlika**. Osnova

njegovih perceptivnih funkcija u odnosu na spoljni svet su **senzacije**. Prikupljanje i razlikovanje činjenica početak je intelektualne izgradnje.

Pokušajmo sada da unesemo malo više preciznosti u analizu inteligencije. Prva osobina koja nam se pokazuje kao indikator intelektualnog razvoja je vezana za **vreme**. Brzina reagovanja na podsticaj, asocijacija ideja, kapacitet formiranja zaključaka, najočiglednije su spoljne manifestacije inteligencije. Brzina je vezana za kapacitet primanja utisaka iz okoline, obrade slika i eksternalizacije unutrašnjih rezultata. Sve ove aktivnosti se mogu razviti putem **vežbe** slične sistemu mentalne gimnastike kojom se prikupljaju različite senzacije, stalno povezuju jedna sa drugom, na osnovu toga izvode zaključci, stiče navika njihovog slobodnog izražavanja, što sve zajedno obezbeđuje sve veću **stalnost provodnih i asocijativnih kanala** a period reakcije sve kraćim.

Kao pri inteligentnom pokretu mišića, ponavljanje aktivnosti ne samo da dovodi do usavršavanja, već do sve bržeg obavljanja aktivnosti. Inteligentno dete u školi nije ono koje razume, već ono koje **brzo razume**. Sa druge strane, dete kome za isto učenje treba više vremena je sporo. Za brzo dete se kaže da ništa ne može da mu promakne; njegova pažnja je uvek budna i ono je spremno da primi svaku vrstu podsticaja; kao što osetljiva vaga pokazuje najmanju razliku u težini, tako osetljiv mozak reaguje na najmanji podsticaj. Podjednako je brz i u procesu asocijacije - „shvata u trenutku” je poznata izreka koja se odnosi na tačnu percepciju.

Vežba koja pokreće intelektualni mehanizam može biti samo **auto-vežba**. Nemoguće je da druga osoba vežba umesto nas i učini da steknemo odredjenu veštinu.

Vežbe čula dovode do pojave i usavršavanja osnovnih aktivnosti naše dece. Kada su čulo i podsticaj pravilno izolovani, dete ima jasnu percepciju u svojoj svesti; kada primi senzaciju toplote, hladnoće, hrapavosti, glatkoće, težine, lakoće, zvuka, izolovanog šuma, kada u skoro potpunoj tišini zatvori oči i čeka poziv, to je kao da spoljni svet kuca na vrata njegove duše, budeći njegove aktivnosti. I kada se **mnoštvo senzacija** nalazi u bogatom okruženju, aktivnosti postaju **intenzivnije**, kao što je to na primer kod deteta udubljenog u bojenje crteža, koje će izabrati najlepšu nijansu dok sluša klasičnu muziku, ili kod deteta koje razmišljajući o veseloj i lepoj sredini svoje škole i procvetanim biljkama savršeno peva svoju pesmu.

Prva osobina koju pokazuju naša deca, kada je počeo proces auto-edukacije, je da njihova reakcija postaje brža a oni spremniji: čulni podsticaj koji ranije nisu primećivali ili je izazivao slabo interesovanje, sada odmah **opažaju**. Veze između predmeta se lako prepoznaju a greške u njihovom korišćenju brzo otkrivaju i koriguju. Putem senzorne gimnastike dete vrši početnu i osnovnu vežbu inteligencije, koja budi i stavlja u pokret **centralne nervne mehanizme**.

Kada spoljne manifestacije naše brze i aktivne dece, osetljive na najmanji poziv, spremne da potrče ka nama a da ne brinu o svojim pokretima i predmetima na koje nailaze uporedimo sa tromom decom u običnim školama, nespretnih pokreta, neosetljivu na podsticaj, nesposobnu za spontanu asocijaciju ideja, to odgovara **poređenju** savremene i nekadašnje civilizacije. Nekada je kočija bila osnovno transportno sredstvo, dok sada putujemo automobilima i avionima; glas je nekada bio razgovor prenet iz daljine, dok danas razgovaramo telefonom.

Čovek, međutim, **nije imao dovoljno vremena** da se pripremi za prilagodjavanje ovim promenama: pojedinci se nisu ubrzavali metodično; deca nisu novi ljudi, aktivniji, spremniji, inteligentniji. Transformisana ljudska ličnost spremna da se sretne sa svim mogućnostima i iskoristi osvajanje okoline nije se još razvila. Trom čovek štedi vreme i novac u ovoj civilizaciji; ali njegova duša ostaje prevarena i ugnjetena. Ako sebe ne promeni tako da bude u harmoniji sa novim svetom koji je stvorio, izlaže se riziku da jednog dana njime bude uništen.

Brze reakcije naše dece nisu samo spoljna manifestacija inteligencije. One nisu vezane samo za vežbe, već i za uspostavljanje **unutrašnjeg reda**: ovaj unutrašnji posao reorganizacije je mnogo tačniji pokazatelj intelektualnog formiranja. Red je stvarni ključ

brzine reagovanja; u haotičnom umu je prepoznavanje senzacija teško. I u socijalnim i svim drugim situacijama, organizacija i red obezbeđuju brz razvoj.

Sposobnost **razlikovanja** je karakterističan znak inteligencije: razlikovati znači urediti, a u životu znači i pripremu za stvaranje. Stvaranje je moguće zahvaljujući redu. Ovaj koncept nalazimo u Knjizi postanja. Bog nije počeo da stvara bez pripreme; a ta priprema je bila dovodjenje haosa u red. Svest može imati bogat i raznolik sadržaj, ali ako postoji mentalna konfuzija inteligencija se ne pojavljuje. Njeno pojavljivanje je kao paljenje svetla koje omogućava da se stvari jasno razlikuju. Možemo reći da pomoći razvoju inteligencije znači pomoći da se **urede slike svesti**.

Kada mislimo o mentalnom stanju trogodišnjeg deteta, koje je već u dodiru sa okolinom, mislimo o tome koliko je često ono zaspalo umorno od velikog broja stvari koje je videlo. Za njega je šetnja u stvari rad; gledanje i slušanje, onda kada organi još uvek nisu prilagođeni, zbog čega ono mora stalno da koriguje greške čula i **proverava rukom** ono što još uvek vizuelno ne može pravilno da proceni, veliki je napor. Zato dete koje je preopterećeno podsticajima, na mestima koja su njima bogata, plače ili zaspi.

Dete od tri godine nosi u sebi težak **haos**. Ono je kao čovek koji je prikupio ogroman broj knjiga bez ikakvog reda i pita se šta sa njima da radi i kako da ih poređa tako da napravi biblioteku.

Pomoću **vežbi čula** mi omogućavamo detetu da razlikuje i klasifikuje. Naš materijal za edukaciju čula omogućava analizu jer predstavlja osobine predmeta: dimenzije, oblike, boje, glatkoću ili hrapavost površine, težinu, temperaturu, ukus, zvuk. Ono što je važno je **kvalitet predmeta** a ne sami predmeti, iako su ovi kvaliteti, izolovani jedni od drugih, predstavljeni predmetima. Za osobine dugo, kratko, debelo, tanko, veliko, malo, crveno, zeleno, toplo, hladno, teško, lako, glatko, hrapavo, ukusno, bučno, imamo odgovarajući broj predmeta poređanih u gradirane serije. Ova **gradacija** je važna za uspostavljanje reda jer se osobine predmeta ne razlikuju samo u pogledu kvaliteta već i **kvantiteta**. Predmeti mogu biti više ili manje visoki ili više ili manje niski, više ili manje tanki ili više ili manje debeli, zvuk ima različite tonove; boje imaju različite nijanse; oblici mogu u različitom stepenu podsećati jedni na druge.

Materijal za edukaciju čula obezbeđuje **uočavanje ovih razlika**: prvo omogućava detetu da uoči dva **ista** podsticaja putem brojnih vežbi poređenja i uklapanja. Posle toga se uočava **razlika** kada lekcija usmeri detetovu pažnju na spoljne predmete serije: svetlo, tamno; dugačko, kratko. Na kraju dete počinje da razlikuje **stepene** različitih osobina, ređajući serije predmeta prema gradaciji, kao što su pločice koje pokazuju različite stepene intenziteta iste boje; zvona koja proizvode zvuk oktave, predmeti koji predstavljaju dužinu u decimalnoj proporciji ili debljinu u santimetarskoj proporciji itd. Ove vežbe, koje su deci veoma privlačne ona **ponavljaju** veliki broj puta. Učiteljica stavlja završni pečat na svaki uspeh pomoću **reči**, čime klasifikacija postaje kompletna a dete može da se seti osobine i njene slike pomoću imena.

Pošto nemamo drugi način za razlikovanje predmeta osim prema osobinama, njihova klasifikacija zahteva postojanje reda u shvatanju. Sada svet nije više haos za dete: njegov mozak podseća na **uređene police biblioteke** ili bogatog muzeja; svaki predmet je na svom mestu, u svojoj kategoriji. I svako novo saznanje više nije samo uskladišteno već valjano locirano. Ovaj primitivni red neće nikada biti poremećen, već samo obogaćen novim materijalom.

Tako je dete, stičući sposobnosti da razlikuje jedan predmet od drugog, stvorilo **osnovu svoje inteligencije**. Zahvaljujući unutrašnjem redu steklo je unutrašnji impuls da traži predmete u okolini, ali ono sada prepoznaje predmete koji ga okružuju. Kada sa **mnogo emocija otkrije da je nebo plavo, ruka glatka, prozor pravougaonog oblika**, ono ne otkriva nebo, ruku ni prozor, već njihovo mesto u uređenosti svog mozga sređivanjem svojih ideja. Na ovaj način se razvija stabilna ravnoteža unutrašnje ličnosti, koja stvara mirnoću, snagu i sposobnost novih osvajanja, baš kao što mišići sa koordiniranim funkcijama omogućavaju telu da održi svoju ravnotežu i stekne stabilnost i sigurnost koja olakšava svaki pokret. Ovaj red doprinosi **uštedi vremena i snage**, jer, kao i dobro organizovan muzej,

štedi vreme i snagu posetilaca. Dete može da duže radi bez zamora i da brže reaguje na podsticaj.

Sposobnost razlikovanja, klasifikacije i katalogizacije spoljnih predmeta na osnovu sigurnog reda u mozgu je ono što čini **inteligenciju i kulturu**. Ovo je popularna ideja: kada obrazovana osoba može da prepozna autora na osnovu stila ili karakteristika literarne kompozicije određenog perioda, smatra se (inteligentnim) poznavaoцем književnosti. Na isti način kažemo za onoga ko prepoznaje slikara po načinu na koji slika ili period skulptora prema fragmentu reljefa (inteligentnim) poznavaoцем umetnosti. Isto je sa naučnikom, koji je sposoban da posmatra stvari i da vrednuje i njihove najmanje detalje; tako su razlike između osobina predmeta jasno primljene i klasifikovane. Naučnik razlikuje predmete u skladu sa uređenim sadržajem svoga uma. Mikrob, životinja ili delovi životinje nisu za njega enigma, iako mogu biti čudo. Isto je sa hemičarem, arheologom, fizičarem, geologom.

Ne stvara **akumulacija direktnog znanja** o stvarima poznavaoца književnosti, naučnika, već pripremljen red u mozgu koji prima ovo znanje. S druge strane, osoba može da poseduje direktno znanje o predmetima, na primer neko ko mnogo čita ili baštovan koji ceo život provede razlikujući biljke u bašti. Kod ovih osoba znanje nije samo **neuređeno**, nego je **ograničeno na predmete sa kojima dolaze u direktni kontakt**, dok je znanje naučnika **neograničeno**, jer on poseduje **moć klasifikacije osobina predmeta**, može ih sve prepoznati i odrediti - čas klasu, čas odnos, čas poreklo svakog, što je mnogo dublje znanje od onog koje sami predmeti mogu da mu pruže.

Naša deca, na isti način kao poznavalac umetnosti ili naučnik, prepoznaju predmete u spoljnom svetu na osnovu njihovih **osobina i klasifikuju ih**; zato su osetljiva na sve predmete; sve ima za njih vrednost. Druga deca prolaze slepa i gluva pored stvari, kao što neznanica prolazi pored umetničkog dela ili izvođenja klasične muzike bez prepoznavanja ili uživanja.

Tradicionalno obrazovanje postupa na način potpuno suprotan od našeg: pošto prvo **uništi spontanu aktivnost**, predstavlja predmete sa svim njihovim osobinama **direktno detetu**, usmeravajući pažnju na svaku osobinu i nadajući se da će iz te mase mozak deteta biti sposoban za apstrakciju, bez ikakvog uputstva ili reda. Tako se u pasivnom biću stvara **veštački haos**, gori od onog koji prirodno postoji.

Tradicionalni obrazovni metod koji se sastoji u pokazivanju predmeta i svih njegovih osobina, odnosno opisivanju predmeta, nije ništa drugo nego „čulna” varijacija uobičajenog mnemoničkog metoda: umesto da opiše predmet koji nije tu, opisuje predmet koji je tu; umesto da **mašta sama radi na svojoj izgradnji**, intervenišu čula, da bi određene osobine predmeta bile bolje zapamćene. **Pasivni mozak** prima slike koje su ograničene prisutnim predmetima i skladišti ih bez ikakvog reda. U stvari, svaki predmet ima beskonačan broj osobina. Ako je na primer, u lekciji o kafi, koju sam čula u jednoj školi, pažnja dece privučena na veličinu, oblik, aromu, ukus, temperaturu; i ako onda učiteljica nastavi da opisuje biljku i način na koji je kafa doneta u Evropu preko okeana, i konačno skuva vodu, samelje zrnevlje i pripremi kafu, mozak dece je ostavljen da luta po beskonačnim prostorima, ali predmet nije iscrpen. Jer moguće je nastaviti sa opisom postojećih efekata kafe, kofeina, itd. Ovakva analiza **širi se kao uljana fleka dok se konačno ne raspe a rezultat nije ni od kakve koristi**. Ako pitamo dete „Šta je kafa?”, ono će verovatno odgovoriti „To je tako duga priča da je se ni ne sećam”. Pojam tako nejasan **zamara i opterećuje mozak** i nikada se **ne može pretvoriti u dinamičko povezivanje asocijacija**. Napor koji dete čini će u najboljem slučaju biti napor pamćenja istorije kafe. Ako se asocijacije i stvore u detetovom mozgu, to su **inferiorne asocijacije**: mozak deteta će lutati od učiteljice koja priča, preko okeana koji je prešla, do stola na kome se pojavljuje šolja kafe svaki dan; drugim rečima, besciljno će **lutati** kao besposlen mozak kada sebi dozvoli da luta zbog stalnih pasivnih asocijacija.

U ovoj vrsti **sanjarenja** u kojoj se nalaze mozgovi dece, nema znaka unutrašnje aktivnosti, još manje individualnih razlika. Deca koja slušaju lekciju o nekom predmetu uvek ostaju samo **receptivna bića**; ili, možemo reći, skladišta u koja se novi predmeti stalno odlažu.

Na ovaj način nijedna aktivnost nije izazvana i usmerena prema predmetu, kako bi se prepoznali kvalitete na način na koji bi dete moglo da **samostalno formira ideju** o predmetu, niti će se drugi predmeti povezati u mozgu sa prvim na osnovu zajedničkih osobina. Jer po čemu je tačno neki predmet sličan drugima?

Kada povezujemo slike različitih predmeta prema sličnosti, treba da iz celine izvučemo **zajedničke kvalitete**. Ako na primer kažemo da su dve pravougaone pločice iste, prvo što smo izdvojili od mnogih kvaliteta obe pločice - da su od drveta, ispolirane, glatke, obojene, iste temperature itd, je kvalitet vezan za njihov **oblik**. One su slične po obliku. Oblik može da ukazuje na drugu seriju predmeta: sto, prozor itd. Ali pre nego što se takav rezultat dobije, neophodno je da je mozak sposoban da iz bezbroj osobina ovih predmeta izdvoji kvalitet pravougaonog oblika. Rad mozga u ovom zadatku mora biti **aktivan**; on analizira predmet, izdvaja iz njega određene osobine i na osnovu te osobine vrši **sintezu**, povezujući mnoge predmete prema istoj zajedničkoj osobini. Ako ovaj kapacitet za izbor određene osobine među mnogim osobinama datog predmeta nije stečen, asocijacija putem sličnosti, sinteza i sav viši rad inteligencije **nije moguć**. Pored toga, ovo je intelektualni rad u **realnosti**, jer osnovni kvalitet inteligencije nije da fotografiše predmete i drži ih složene kao stranice u albumu, ili kamenje u kaldrumi. Ovakav rad jednostavnog „deponovanja“ je sramota za intelekt. Inteligencija, sa svojom karakterističnom uređenošću i sposobnošću razlikovanja, sposobna je da **razlikuje i izdvoji dominantne osobine** predmeta i na osnovu toga nastavlja da **gradi svoje unutrašnje strukture**.

Naša deca, čiji su mozgovi uređeni u odnosu na klasifikaciju osobina zahvaljujući **pedagoškoj pomoći** koju su dobila, ne samo da posmatraju predmete prema svim osobinama koje analiziraju, već da prepoznaju **identičnosti, sličnosti i razlike**; ovaj posao omogućava da se lako i spontano izdvoji jedna osobina. Može se reći da je na ovaj način detetu lako da prepozna različite kvalitete predmeta, da primeti na primer da su određeni predmeti slični po obliku ili boji. Klasifikacija osobina je vrsta **magneta**, aktivna sila određene grupe kvaliteta, i predmeti koji imaju ovaj kvalitet su privučeni i međusobno povezani; ovo je povezanost na osnovu **sličnosti**, skoro mehaničke vrste. „Knjige su u obliku prizme“ reći će jedno od naše dece. Takva izjava je zaključak do koga je došlo na osnovu veoma složenog mentalnog procesa, jer saznanje o tome nije samo od sebe postojalo u njegovom mozgu.

U toku ovakvog aktivnog rada pojavljuju se **individualne razlike**. Šta će biti grupa osobina koja privlači slične predmete? I šta će biti izabrana preovlađujuća karakteristika za povezivanje na osnovu sličnosti? Jedno dete će primetiti da je zavesa svetlo zelene boje; drugo da je ista zavesa laka ili teška; jedno će biti iznenađeno belinom ruke a drugo mekoćom kože. Za jedno dete će prozor biti pravougaonik a za drugo nešto kroz šta se može videti plavo nebo. Izbor preovlađujućih osobina koji deca vrše postaje „prirodna selekcija“ harmonična sa njihovim urođenim tendencijama.

Na sličan način će naučnik izabrati **najkorisnije obeležje** za svoje asocijacije. Jedan antropolog će izabrati oblik glave za razlikovanje ljudskih rasa, a drugi će možda izabrati boju kože i oba izbora će poslužiti svrsi. Svaki antropolog može imati najtačnije znanje o spoljnim osobinama ljudi, ali suština je u pronalaženju osobine koja će biti **osnova za klasifikaciju**, one osobine na osnovu koje je moguće brojne osobine grupisati radi jednostavnosti. Praktična osoba će čoveka posmatrati sa aspekta korisnosti pre nego sa naučnog stanovišta; šeširdžija će izdvojiti dimenzije glave od drugih ljudskih obeležja; govornik će posmatrati čoveka sa aspekta podložnosti govoru. Ali **selekcija** je osnovna potreba koja nam omogućava da razumemo stvari; da se od nejasnog dođe do praktičnog, od besciljnog maštanja ka akciji.

Svaku postojeću stvorenu stvar karakteriše činjenica da ima **granice**. Naša psihosenzorna organizacija se zasniva na selekciji. Kakva je funkcija čula, ako ne da reaguje na određenu seriju vibracija i ni na jednu drugu? Tako se oko ograničava na svetlo, a uho na zvuke. U formiranju sadržaja mozga prvi korak je, dakle, selekcija, materijalno ograničena. Ipak, mozak nameće granice mogućoj selekciji čula, prema aktivnosti unutrašnjeg izbora. Pažnja je usmerena na određene predmete a ne na sve predmete; a volja bira aktivnost koja će biti izvršena među različitim mogućim aktivnostima.

Na sličan način se ostvaruje uzvišen posao inteligencije; putem analognih aktivnosti pažnje i unutrašnje volje, **mozak izvlači osnovne osobine** stvari i tako uspeva u povezivanju njihovih slika i njihovom držanju u osnovi svesti. On ne razmatra ogromnu količinu tereta koji bi učinio njegov sadržaj bezobličnim i konfuznim. Svaki superiorni mozak razlikuje osnovno od suvišnog, odbacujući suvišno, čime je u stanju da dostigne svoje karakteristične, jasne, fine i osnovne aktivnosti i izvuče ono što je korisno. Bez ove karakteristične aktivnosti, inteligencija se ne može izgraditi, već bi bila kao pažnja koja luta od jedne do druge stvari bez usmeravanja na bilo koju, i kao volja koja se nikada ne odlučuje na određenu aktivnost. Jedan od čudesnih fenomena života je da ništa nije moguće shvatiti bez određenih **granica**; taj misteriozni zakon koji određuje da svako živo biće ima svoj oblik i visinu, za razliku od minerala, koji su neodređenog oblika i dimenzija, ponavlja se u psihičkom životu. Njegov razvoj, njegovo samoizgrađivanje, nije ništa drugo nego određivanje preciznije, progresivnije koncentracije; tako je od primitivnog haosa naša unutrašnja karakteristična forma postepeno oblikovana i isklesana.

Kapacitet za formiranje koncepata o stvarima, za zaključivanje i razmišljanje, uvek ima ovu osnovu. Kada, pošto uočimo uobičajene osobine stuba, izvučemo opštu istinu da je stub potpora, ova ideja je zasnovana na izabranom kvalitetu. Dakle u rasuđivanju možemo reći: stub je u obliku valjka, čime smo izvukli jedan kvalitet od mnogo drugih koje smo mogli da izvedemo, na primer da je stub hladan, da je težak itd. Razmišljanje je moguće samo kada postoji **kapacitet** za takvu selekciju. Kada na primer u prikazivanju **Pitagorine teoreme** deca rade sa različitim delovima metalnih šablona, treba da počnu od tačke u kojoj su svesna da je pravougaonik jednak rombu a kvadrat jednak istom tom rombu. Percepcija ove istine omogućava dalje razmišljanje: dakle kvadrat i pravougaonik su jednaki. Ako ne bi bilo moguće odrediti ovu osobinu, mozak ne bi mogao ništa da zaključi. Mozak je uspeo da otkrije **zajedničku osobinu iza dve figure koje nisu slične** a ovo otkriće vodi do serije zaključaka putem kojih se Pitagorina teorema prikazuje detetu.

Kao i u slučaju volje, gde odluka pretpostavlja metodološku vežbu impulsivnih i inhibitornih sila, koju može izvesti samo pojedinac, dok se ne razvije navika, tako i kod inteligencije pojedinac mora da **uvežbava sposobnost asocijacije i selekcije**, vođen i usmeravan spoljnim sredstavima, dok ne razvije, konačnom eliminacijom određenih ideja i izborom drugih, „mentalnu naviku” kao osobinu. Jer u osnovi svih unutrašnjih aktivnosti koje mozak može da izgradi je **individualna prirodna težnja**.

Nesumljivo da postoji suštinska razlika između shvatanja i učenja o rasuđivanju drugih i sposobnosti razmišljanja, između shvatanja kako umetnik može videti spoljni svet u skladu sa preovlađujućim interesovanjem za boje, harmoniju, oblik i stvarnog viđenja spoljnog sveta prema individualnoj estetskoj kreaciji. U mozgu onoga ko samo uči o drugima, možemo naći, kao u rancu sa starim stvarima, rešenje Euklidovih problema zajedno sa Rafaelovim slikama, idejama iz oblasti istorije i geografije, pravilima stila, nagomilane sa istim nemarom i istim osećajem težine. Sa druge strane, onaj ko sve ovo ne nosi kao teret u rancu, već **koristi**, je kao osoba kojoj se pomaže u sticanju sopstvenog bogatstva ili komfora. Ovi predmeti nisu više nabacani bez reda i bez svrhe u zatvorenom rancu, već postavljeni u prostrane sobe lepo uređene kuće. Mozak koji **izgrađuje** može sadržavati mnogo više od mozga u kome su delovi znanja nagomilani kao u torbi, i u tom mozgu, kao u kući, predmeti su jasno razdvojeni jedni od drugih, lepo razmešteni i različiti po načinu korišćenja.

Između razumevanja koje potiče od druge osobe koja želi da nam objasni stvari i našeg ličnog razumevanja stvari, postoji ogromna **razlika**; ona se može uporediti sa otiskom u vosku, koji će postepeno biti izbrisan i zamenjen drugim impresijama i oblikom koji je umetnik isklesao u mermeru, kao njegovom ličnom kreacijom. Onaj ko sam razume oseća da mu je svest oslobođena i da nešto sjajno svetli u njemu. **Razumevanje**, dakle, nije stvar ravnodušnosti, već početak nečega, ponekad početak života koji se u nama obnavlja. Možda nema plodnije emocije za čoveka od intelektualne emocije. Onaj ko dođe do otkrića sa bogatim rezultatom sigurno uživa najveću **ljudsku sreću**; ali čak i onaj ko samo razume dobija uzvišeno zadovoljstvo koje će biti superiornije i prevazići svaku akutnu patnju. Zaista, onaj ko je utučen svojom nesrećom, ako može da razlikuje svoj slučaj od drugih ili da uoči

razloge svoje nesreće, iskusiće olakšanje i osećaj spasenja. Usred zbunjujuće tame u kojoj se nalazi, utešan zrak intelektualne svetlosti dolazi do njega. Kada govorimo o „otvaranju uma”, mislimo na stvaralački fenomen, koji nije slab rezultat nasilno nametnute impresije. Otvaranje uma je **aktivno razumevanje** koje prate jake emocije, i koji je zato duhovni doživljaj.

Svako intelektualno osvajanje je izvor **radosti** za našu slobodnu decu. To je zadovoljstvo na koje su ona najviše osetljiva i zbog čega preziru niska zadovoljstva; pošto su to iskusiła naši mališani preziru slatkiše, igračke i bezvrednost. To je ono što ih čini uzvišenim u očima onih koji ih posmatraju. Njihovo zadovoljstvo je ono uzvišeno zadovoljstvo koje čoveka razlikuje od životinje. Tek kada poseduje „ljudsko zadovoljstvo” dete živi sa radošću.

Zar intelektualna nadahnuća genija kada otkriva istinu, ne predstavljaju prirodan fenomen psihičkog života? Možda nije manifestacija genija već manifestacija „energičnog života” sačuvana od propasti svojom izuzetnom individualnošću sposobna da otkrije pravu prirodu čoveka? Njegov tip bi onda bio opšti i svi ljudi bi u većem ili manjem stepenu bili ista „vrsta”. Put koji dete prati u aktivnoj „izgradnji” svoje ličnosti zaista je isti onom putu koji prati genije. Njegove osobine su **apsorbovana pažnja, duboka koncentracija koja ga izoluje od svih spoljnih podsticaja i koja po intenzitetu i trajanju odgovara razvoju duhovnih aktivnosti**. Kao i kod genija, ova koncentracija nije bez rezultata, već je izvor intelektualnih kriza, brzog unutrašnjeg razvoja i više od svega „spoljne aktivnosti” koja se ispoljava u radu. Možemo onda reći da je genije čovek koji je pokidao svoje veze, koji je sačuvao slobodu i koji je pred očima imao mnogobrojne uzore čovečanstva koje je osvojio.

Skoro sve manifestacije onih ljudi koji se se oslobodili spoljnih veza svog vremena mogu se opaziti kod naše dece. Takva je na primer, uzvišena „duhovna poslušnost”, za sada još uvek nepoznata većini čovečanstva, sa izuzetkom monaha koji je često samo priznaju u teoriji i u primerima koje daju sveci; ista takva su sredstva potrebna za građenje jakog unutrašnjeg života koji čini deo pripreme usamljeničkog života kroz metodičku „meditaciju” iskušenika. Niko, osim monaha, ne meditira. Teško možemo da razlikujemo meditaciju od metoda intelektualnog „učenja”. Znamo na primer da neprekidno čitanje velikog broja knjiga smanjuje našu snagu i kapacitet mišljenja; i da učenje poezije napamet znači da se ponavlja dok nije urezana u našem mozgu: a sve to nije „meditacija”.

Onaj ko razmišlja o stihu Jevanđelja radi nešto potpuno drugačije od onog ko zapamti Danteov stih: pesma će ulepšati mozak u kome je utisnuta određeno vreme, bez ostavljanja dugotrajnog traga na njemu; ali stih koji je bio predmet meditacije imaće transformišući i prosvetljujući efekat. Onaj ko meditira što je moguće više svoj mozak čisti od svake druge slike i pokušava da se koncentriše na predmet meditacije na takav način da su sve druge unutrašnje aktivnosti polarizovane, ili kako kažu monasi „sve sile mozga”.

Očekivani rezultat meditacije je „unutrašnji plod snage”; ojačana i ujedinjena duša postaje aktivna i može da deluje oko semena oko kog je bila koncentrisana i zbog koga je postala plodna.

Metod koji su naša deca izabrala prateći svoj prirodan razvoj je „meditacija”, jer ni na jedan drugi način ne bi mogla da se bave toliko dugo svakim pojedinim zadatkom i da na osnovu toga postepeno iznutra sazrevaju. Cilj dece koja istraju u svom radu sa predmetom, sigurno nije „učenje”; ona su njim privučena zbog **potrebe njihovog unutrašnjeg života**, koja se mora organizovati i razviti njihovim sredstvima. Ovo je navika putem koje ona postepeno koordiniraju i bogate svoju inteligenciju. Dok razmišljaju, ona ulaze na put razvoja koje se nastavlja bez kraja.

Posle vežbe razmišljanja sa predmetom naša deca postaju sposobna da uživaju u „vežbi tišine”; a onda, pošto su postala delikatno osetljiva na impresije, pokušavaju da ne naprave nikakvu buku kada se kreću, da se uzdržavaju od nespretnih radnji, jer uživaju u plodovima duhovne „koncentracije”.

Tada je njihova **ličnost ujedinjena i ojačana**. Vežba koja služi kao sredstvo za ovo je napravljena tako da postepeno usavrši preciznost sa kojom deca opažaju spoljni svet, posmatraju, razmišljaju i koriguju greške čula u trajnoj i spontanosti. Ona su ta koja rade, koja biraju predmete, koja istrajavaju u radu, koja teže da osvoje iz okruženja

mogućnost da koncentrišu svoje mozgove. Svako od njih se kreće sa poslušnošću motornih snaga u sebi. Njima ne smeta učiteljica, biće očigledno od njih superiornije, koje bi moglo da zastrašuje zbog siromaštva onih koji počinju život pod njenim uzvišenim intelektualnim okriljem, koje bi moglo da zamračuje umesto da obasjava, da zamara umesto da osvežava; već žive u miru sa njom, koja skoro da je kao sveštenica, a ipak je sluškinja. Kao u nekom idealnom manastiru u kome okruženje čine poniznost, jednostavnost i rad i gde onaj ko razmišlja može jednog dana da oseti u sebi jasnoću vizije, intuiciju, gotovo senzibilnost, koja dovodi do spremnosti da se prihvati istina.

Pre mnogo godina, kada sam prvi put stekla utisak da naša deca pokazuju opšte principe života sa kojima smo u praksi privilegovani da se susretnemo među intelektualnom i duhovnom elitom društva, i da zbog toga istovremeno ukazuju na oblik nesvesnog ugnjetavanja koje vuče čovečanstvo ka dnu, deformišući unutrašnji život, dugo sam govorila o tome jednoj inteligentnoj gospođi, koja je bila veoma zainteresovana za moje teorije i veoma nestrpljiva da ih ja obradim u detaljnoj filozofskoj raspravi; ali nije mogla da sebe natera da prihvati ideju da je to pitanje eksperimentalnog procesa. Kada sam govorila o deci, pokazala je nestrpljenje: "O, da, potpuno razumem sve o ovoj deci; po inteligenciji su kao geniji a po dobroti kao anđeli." Ali, kada je došla da *vidi* decu, uzela je moju ruku i ozbiljno me pogledala: „Da li ste ikada pomislili - pitala je - da možete u bilo kom trenutku umreti? Počnite odmah da pišete, brzo, kao da pišete testament, jednostavno opišite činjenice, da ne ponesete ovu tajnu sa sobom u grob”.

*

Ako analiziramo mentalni rad genija kojima dugujemo otkrića koja su ukazala na nove pravce razmišljanja i dala nam nove izvore blagostanja i društvenog progresa, treba da priznamo da on sam po sebi ne može biti opisan kao izuzetan proces. „Genijalnost se podudara sa posedovanjem veoma **visokog stepena moći asocijacije putem sličnosti**. To je suštinski kvalitet genija” - kaže Bain. Čak i kod „centralne tačke” otkrića, samo pomoću preciznog posmatranja i veoma jednostavnog procesa zaljučivanja, za šta mnogi ljudi sebe smatraju sposobnim, dolazi se do otkrića. U najboljem slučaju, zahvaljujući raspoređivanju „dokaza” koji prolaze neopaženi od strane svih osim pronalazača.

Možemo da kažemo da genije ima sposobnost da izoluje činjenicu u svesti i tako je razlikuje od svih drugih i da je to kao kada bi jedan jedini zrak svetlosti pao baš na dijamant u mračnoj sobi. Ova **jedna ideja, zatim, dovodi do kompletne revolucije u svesti** i sposobna je za izgradnju nečega beskrajno velikog i dragocenog za celo čovečanstvo.

Osnovni faktor je značaj običnih, a ne abnormalnih stvari; izolovanje u homogenoj oblasti, a ne suštinska vrednost stvari, određuje ovaj čudesan fenomen. Možda je među nebrojenim haotičnim percepcijama postojao dragi kamen, smešten među mnogobrojnim beskorisnim i kabastim predmetima, i nikada nije uspeo da privuče pažnju; u međuvremenu je lenjost nastavila da pušta nove predmete da neprestano ulaze među rastegnute i nejake zidove. Posle otkrića, mnogi će videti da su i sami u sebi imali istu istinu; ali u ovom slučaju nije istina ono što je vredno, već čovek koji je bio sposoban da je razume i dovede do dela.

Ali često se dešava da novootkrivena istina uopšte ne postoji u haosu nejasne svesti; tada novo svetlo, iako jednostavno, ne može da nađe put ka umu, već se odbacuje kao nešto čudno i pogrešno. Potreban je određen period vremena, određena koordinacija inteligencije, da omogući „novini” da bude prihvaćena. Ipak, jednog dana će ona biti razmotrena, kristalno jasna. Time se ne smanjuje čovekova „priroda”, već njegove „greške”. Zbog ovih grešaka ne samo da je čovek nesposoban za produkciju, već i neprijateljski raspoložen prema usvajanju novog. Zato se često dešava da su pioniri spasenja gonjeni vrstom nesvesne nezahvalnosti, koja je rezultat duhovne tame.

Kakav je bio argument **Kristofera Kolumba**? On je mislio: „Ako je Zemlja stvarno okrugla, onaj ko krene od određene tačke stalno napreduje i vraća se na tačku polaska”. Ovo je bio *zbir* intelektualnog rada koji je obogatilo čovečanstvo za Novi svet. To što je ogroman kontinent bio na Kolumbovom putu i što ga je on otkrio bio je rezultat slučajnosti. Okruženje nekada nagrađuje „malo razmišljanje” ove vrste na iznenađujući način.

Sigurno da do ovih rezultata nije doveo veliki rad ljudske inteligencije, već su joj **trijumf jedne ideje nad celom svešću** i herojska hrabrost jednog čoveka dali vrednost. Veliki problem za čoveka koji je došao na ovu ideju bio je da istraje dok ne ubedi druge da mu pomognu u njegovom poduhvatu, da mu daju brodove i sledbenike. Trijumfovala je Kolumbova **vera a ne ideja**. Ovo jednostavno i logično razmišljanje u njemu je obasjalo nešto beskrajno dragocenije od inteligencije, i omogućilo jednom čoveku skromnog porekla i skoro neobrazovanom da kraljici predstavi Novi svet.

Znamo da je žena **Alesandra Volta** imala groznicu i da je on, u skladu sa tadašnjom praksom, pripremao lek, čorbu od odrane žabe; padala je kiša i kada je mrtve žabe okačio na gvozdenu šipku na prozoru, primetio je da su im se noge zgrčile. „Ako se mrtav mišić zgrči, mora da je to zbog neke spoljne sile”. Ovo je bio jednostavan argument „genija”, „velikog pronalazača”. Tražeći ovu silu, Volt je, pomoću svojih ploča dobio struju, koja je bukvalno i figurativno „bljesak” ogromnog napretka. Poklanjanje pažnje malim stvarima, kao što je ta da se mrtvo biće pokreće, trezveno realno razmišljanje i usmerenost uma na rezultirajući problem: zašto se pokreće? - takav je bio dug proces zahvaljujući kome je došlo do jednog od najvećih civilizacijskih dostignuća.

Slično ovome je **Galilejevo otkriće**. Galilej je, stojeći u katedrali u Pizi, posmatrao oscilacije viseće svetiljke. Primetio je da se oscilacije završavaju u istom vremenskom periodu i izohronizam klatna je bio početak merenja vremena za sve ljude i merenje svetova za astronome.

Koliko je takođe jednostavna priča o **Njutnu**, koji je osetio da je jabuka pala dok je ležao ispod drveta i pomislio: „Zašto je jabuka pala?”. Takvo je bilo jednostavno poreklo teorije gravitacije tela i univerzalne gravitacije.

Kada istražujemo život Papena, divimo se kulturi koja ga je uvrstila među najučenije ljude svog vremena: kao fizičar, psiholog i matematičar, bio je istican i poštovan na engleskim i nemačkim univerzitetima. Ipak, ono što mu je dalo veličinu i vrednost za čovečanstvo, bila je činjenica da je njegovu pažnju privukao poklopac na loncu sa ključalom vodom koji je podigla para. „Para je sila koja može da podigne klip, baš kao što podiže poklopac lonca i postaje motor mašine”. Papenov poznati lonac je vrsta magičnog štapa u istoriji čovečanstva, koji je od onda počeo da radi i putuje bez zamora. Kako su divne ove priče o velikim otkrićima koje počinju od skromnih početaka, i koja stvaraju čuda širom sveta!

Ona, po svom početku, podsećaju na poreklo živih bića, koja se javljaju od dve neprimetne ćelije, čije spajanje vodi neminovno stvaranju složenog života. Tačno opažanje i logično povezivanje opaženog je **rad najviše inteligencije**. Ali je za ovaj rad karakteristična neobična moć **pažnje**, koja prouzrokuje da mozak boravi na određenom predmetu u vrsti meditacije, što je karakteristično obeležje genija; rezultat je unutrašnji život **bogat aktivnošću**, baš kao što su germinativne ćelije plod unutrašnjeg postojanja. Izgleda da se takvi mentaliteti razlikuju od običnih, ne po obliku već po „snazi”. Ono što ih čini veličanstvenim je snažan život od koga se ove dve male intelektualne iskre pojavljuju. Da nisu potekle od jakih, nezavisnih ličnosti, sposobnih za trajan napor i herojsko žrtvovanje, ova mala intelektualna dela ostala bi na nivou nepokretnih i beznačajnih stvari. Zato sve što jača duhovnog čoveka može ga voditi stopama genija.

U pogledu same inteligencije, rad koji ona treba da ostvari je mala stvar, ali je on jasno definisan i oslobođen suvišnih komplikacija. **Jednostavnost vodi otkriću**; jednostavnost koja, kao i istina, treba da bude ogoljena. Veoma malo je potrebno, ali to malo mora da čini moćno jedinstvo. Ostalo je taština.

I što je taština veća, odnosno, beskorisan teret uma, više će svetlost duha biti zamračena a njegove moći proćerdane, zbog čega mu je teško ili nemoguće ne samo da misli i deluje, već i da razume stvarnost, da vidi.

*

Bilo bi zanimljivo prikazati one **kolektivne i pojedinačne greške** koje su usporavale jednostavno novo otkriće, koje je nudilo olakšanje napaćenom čovečanstvu; greške koje su čak dovele do upornog negiranja očiglednih činjenica, uglavnom zato što nisu bile opšte poznate.

Hajde da na trenutak razmotrimo otkriće uzročnika **malarije**. Englez Ros, kada se radi o pticama i Italijan Grasi, kada se radi o ljudima, otkrili su posebnu vrstu komarca koji u čoveka i životinje ubrizgava plazmodijum malarije koji izaziva bolest. Stanje u nauci pre ovog otkrića bilo je sledeće: Laveran je 1880. godine opisao životinjski mikroorganizam koji je napadao crvena krvna zrnca, izazivajući napade groznice kroz svoj životni ciklus. Dalja istraživanja su potvrdila i objasnila ovu činjenicu i *Plasmodium malariae* je postao opšte poznat. Bilo je poznato da kod životinjskih mikroorganizama, za razliku od biljnih, posle životnog ciklusa u kome se razmnožavanje vrši deobom, odnosno deljenjem jednog u nekoliko istih organizama identičnih prvom, nastaju *polni oblici*, muški i ženski, koji su odvojeni i ne mogu se dalje deliti, ali mogu da se *spoje*, posle čega organizam ponovo počinje svoj ciklus deljenja dok opet ne dođe do polnih oblika.

Laveran je otkrio da u krvi bolesnika koji se oporavi od malarijske groznice ima veliki broj čestica koje više nemaju okrugao oblik Plazmodijuma, već su srpaste i zrakaste. Smatrao je da je to transformisani Plazmodijum, „promenjenog oblika” i „nesposoban za izazivanje bolesti” i proglasio ih „degenerativnim” organizmima, koji kao da su bili deformisani i iscrpljeni „prevelikim radom” koji su obavili. Ovi organizmi su opisani kao „Laveranove degenerativne forme”. Posle otkrića o prenosu malarije 1900. godine, Laveranove „degenerativne forme” su bile shvaćene kao polne individue ciklusa razmnožavanja: individue su bile nesposobne za vezivanje za krv čoveka i mogle su da novi organizam proizvode samo u telu komarca. Možemo se čuditi: zašto Laveran nije jednostavno otkrio ove polne oblike i zašto nije tražio period konjugacije kod Plazmodijuma, koji su bili životinjski mikroorganizmi? Da smo imali na umu ceo ciklus Protozoe, prepoznali bi ih. Ali očigledno je Morelova teorija o degeneraciji kod čoveka ostavila življi utisak na Laveranovu maštu, a skok od ove teorije do njegove interpretacije Plazmodijuma je izgledao kao postignuće „genija”. Može se reći da je ovaj „podvig genija”, ovo vizionarsko uopštavanje, sprečilo Laverana da vidi istinu. Oblik *arogancije* i *lakoumnosti* je vidljiv u ovakvim greškama. Pored toga, zapanjeni smo nečim još ozbiljnijim: kako se desilo da je stotine i hiljade studenata širom sveta **prihvatilo Laveranovu grešku zatvorenih očiju**, tako da niko od njih nije uzeo u obzir ciklus Prozoe i da niko nije bio dovoljno samostalan da fenomen počne sam da proučava? Šta je ovaj mentalni oblik inercije? I zašto se pojavljuje kod čoveka? Svi ovi sledbenici, nehajni prema problemu koji je njihovim umovima prezentovan o polnom obliku Plazmodijuma, nisu se njim bavili, iako još nije bio rešen, i nisu imali intuiciju slavnih, težili razvoju nauke i koristima za čovečanstvo koje su trebale da budu rezultat, da bi problem činio prepreku koja je privukla njihovu pažnju, govoreći: „Reši me”.

Oni su bili apatični, hvaleći Laveranov „napor genija” i ponavljajući sa njim: to su degenerisani oblici. Uzaludan pokušaj, koji je samo uvećao broj ljudi koje su nesvesno **pokorili svoju individualnost**.

Drugo biološko saznanje je bilo uverenje da je sistem za cirkulaciju krvi sistem zatvorenih posuda i da zatvoren epitel nije propustljiv za oštra čvrsta tela kao što su biljni mikroorganizmi a još manje za okrugle protozoe koje su veće i mekše od drugih mikroba. Ova dobro poznata i jasno dokazana činjenica je trebala da postavi problem umovima studenata: kako protozoa malarije ulazi u cirkularnu struju krvi? Još od dana Hipokrita, Plinija, Celzijusa i Galena mislilo se da ovu groznicu izaziva „otrovna okolina” močvarnog zemljišta, loš vazduh ujutru i uveče, i to u tolikoj meri da su nekoliko godina pre otkrića stvarnog uzročnika malarije, sađena drva eukaliptusa u verovanju da će filtrirati i dezinfikovati vazduh. Kako to da se niko nije upitao kako je moguće da Plazmodija uđe u *struju krvi* iz *vazduha*? Kakva je bila vrsta apatije koja je zaposela inteligenciju ljudi koji su se specijalizovali za intelektualni rad? Ovde je bio ogroman **zbir inteligencije, bez bilo kakve individualnosti**.

Dok Ros nije otkrio da određena vrsta komaraca izaziva malariju kod ptica.

I onda, pogledajte! Konačno imamo osnovni argument iz kog se dalje proširilo znanje o istini: „Ako se ptice zaraze malarijom od komaraca, onda se ista stvar mora dogoditi i ljudima”.

Jednostavan argument, koji je vodio kao strela konačnom otkriću. Ništa nije izgledalo *neverovatnije* od činjenice da se u malaričnim regionima može naći dobar vazduh i plodna

zemlja i da je moguće disati taj vazduh ujutru i uveče i ostati potpuno zdrav, dokle god ne dođe do ujeda komarca i da su nebrojeni životi izgubljeni zbog malarijske anemije mogli da budu spaseni da su se zaštili mrežama za komarce. Ali posle prvog zaprepašćenja, kada su se ljudi uverili u činjenice, čuo se uzvik svih inteligentnih: kako je moguće da to ranije nismo otkrili? Zar ciklus protozoe nije dobro poznat? Zar nisu svi objavili da je cirkularni sistem zatvoren sistem i nepristupačan za mikroorganizme? Zar nije bilo prirodno da se misli da samo insekti koji piju krv mogu da ih unesu?

Koliko studenata je *osetilo* da ih je slava mimoišla i bili su začuđeni i ožalošćeni? Mnogi su pomislili „radimo tako vredno samo da bi opteretili svoje mozgove” a ništa nije bilo potrebno sem jedne stvari: trebalo je da budemo **skromni i jednostavni, ali samostalni**. Umesto toga, u naše duše je ušla tama i zrak koji je mogao da učini da progledamo, nije došao do nas.

Hajde da uzmemo neke veće greške kao primer. Još u vreme grčke civilizacije bilo je empirijski poznato da „kamenje može da pada sa neba”. Padovi meteora su zabeleženi u najstarijim kineskim hronikama. U srednjem veku i modernim vremenima povećao se broj obaveštenja o padu meteorita. U istoriji su stvarno zabeležene izuzetne činjenice u vezi sa sličnim fenomenom: meteorit koji je pao 1492. godine je iskoristio car Maksimilijan I nemački kao izgovor za podizanje hrišćanstva na rat sa Turcima. Ipak, fenomen nisu priznali naučnici osamnaestog veka. Jedan od najvećih meteorita čiji je pad zabeležen dogodio se blizu Agrama 1751. godine, težak oko 40 kg i bio je sačuvan i katalogizovan u dvorištu Mineraloškog muzeja u Berlinu. Evo šta je Stütz, nemački naučnik, imao da kaže na tu temu 1790. godine: „Ako ove neznalice prirodne istorije mogu da veruju da je gvožđe palo sa neba i čak obrazovani ljudi u Nemačkoj u ovo veruju 1751. godine, onda je u istoriji prirode i fizike preovladivalo univerzalno neznanje; ali u naše vreme bilo bi nedopustivo priznati čak i mogućnost ovakvih priča”.

Te iste 1790. godine, meteor težak deset kilograma pao je u Gaskonji. Video ga je veliki broj ljudi, a zvaničan dokument koji je potpisalo 300 svedoka je poslat Akademiji u Parizu. Odgovor je bio da „je veoma zabavno primiti zvaničan dokument koji se bavi takvom apсурdnošću.”

Kada je nekoliko godina kasnije, Chladni of Wittenberg, osnivač naučne akustike, počeo da priznaje fenomen i veruje u postojanje satelita, bio je oklevetan kao „čovek koji ne poznaje nijedan zakon i koji ne uviđa štetu koju nanosi moralnom svetu”; a jedan naučnik je izjavio da „kada bi svojim očima video gvožđe kako pada sa neba pred njegove noge, ipak ne bi verovao”.

Ovo je bilo neverovatnije nego kada je sv. Toma rekao: „Ako ne mogu da dodirnem ne mogu da verujem.” Ovde su bili komadi gvožđa težine deset i četrdeset kilograma koji su mogli biti dodirnuti, ali je naučnik rekao: „Čak i da ih dodirnem, ne verujem.”

Zato nije dovoljno *videti da bi se verovalo, već moramo verovati da bi videli*. Vera je ta koja vodi do vida, a vid ne može proizvesti veru.

U psihologiji je malo razmatrana činjenica neosetljivosti na dokaze, a još manje uzeta u obzir u pedagoškim zakonima. Ipak, mnoge slične činjenice, iako od manjeg psihološkog značaja, su ozloglašene, kao na primer, da će stimulus biti beskoristan čulima ako nema unutrašnje saradnje sa pažnjom. Hiljade iskustava ove vrste ulazi kako bi činilo zbir opšteg znanja. Nije dovoljno da je predmet ispred naših očiju da bi ga videli, već je potrebno da na njega usmerimo **pažnju** - od suštinskog značaja je unutrašnji proces koji nas priprema da primimo impresiju podsticaja.

U višoj i čisto duhovnoj sferi dešava se nešto slično: ideja ne može trijumfalno da uđe u svest ako nije praćena pripremom vere. Bez ovoga, ona može da nasilno i brutalno kuca, uz bučno navaljivanje, a bez mogućnosti da uđe. Neophodno je da je oblast svesti ne samo slobodna već „**u stanju iščekivanja**”. Onaj ko je zbunjen haosom ideja ne može da prihvati istinu koja iznenada dolazi u nepripremljenu oblast.

Ne samo da je ova činjenica analogna drugim, manje značajnim fizičkim činjenicama, kao onoj da je čulna percepcija vezana za pažnju, već je analogna duhovnim činjenicama koje su tako dobro poznate u oblasti religije. Uzaludno će biti činjenica, ma koliko izuzetna,

objašnjavana ili čak *pokazana tamo gde nema vere*. Nije dokaz, već vera, ono što otvara um za istinu. Čula su beskorisna kao medijum ako unutrašnja aktivnost ne otvori vrata da primi. Kada se najveća čuda Hristova opisuju u Jevanđelju, pripovedač uvek završava sa: „I *mnogi* od onih koji su videli, poverovaše”. Priča o pozivu na gozbu, na koju oni koji su bili zauzeti svojim poslovima nisu mogli da odgovore, izgleda da ukazuje na činjenicu sličnu ovoj intelektualnoj činjenici, da su „preokupacije” komplikovanim postojećim idejama sprečile novu i očiglednu istinu da se pokaže ili bude primljena. Zbog ovoga nam je potreban Preteča da pripremi sve za Mesiju. I zbog ovoga su Mesija i nove ideje spremno primljene od strane „jednostavnih” koji nisu bili „opterećeni velikim preokupacijama” već su sačuvali prirodne osobine duha: da budu čisti i uvek u stanju „iščekivanja”.

Kada je 1628. godine Harvi otkrio cirkulaciju krvi, fiziologija je bila skoro nepoznata a medicina je bila u punoj plimi empiricizma. Poznato je da je Medicinski fakultet u Parizu odbio da veruje u cirkulaciju, *uprkos* eksperimentima, i da je proganjao i klevetao Harvija. „Ono što mi se sviđa kod mog sina”, rekao je Diafoirjus, „i u čemu sledi moj primer, je to što ostaje veran mišljenjima naših drevnih učitelja i što je uvek odbijao da *razume* ili da *sluša* argumente i eksperimente lažnih otkrića našeg veka u vezi cirkulacije krvi”.

*

Istorija **otkrića embrionalnog razvoja kičmenjaka** je jedan od najimpresivnijih ljudskih dokumenata. Teorija o *pre-formiranju* je bila energično podržavana među mnogim idejama vezanim za stvaranje: verovalo se da klice sadrže male organizme kompletno formirane koji se na kraju otvaraju i uvećavaju delove beskrajno malih dimenzija koji su spakovani jedan u drugom. Ova teorija je primenjivana na svako živo biće, životinjsko, biljno i ljudsko. Vodilo je, logičnim razvojem, ka „dalekosežnijoj teoriji uzajamne inkluzije”, odnosno doktrini po kojoj, pošto su svi živi organizmi već formirani, moraju postojati još od postanja, jedni u druge zamotani. Celo čovečanstvo je sigurno postojalo u Evinim jajnicima. Kada je 1690. godine Levenhok otkrio spermatozoide pomoću mikroskopa, pojavila se ideja da svaka ćelija muškarca sadrži kompletnog mikroskopskog čoveka, *homunculus*; i da je onda, ne Eva već Adam, u sebi sadržavao celo čovečanstvo. Tako su dve kontradiktorne teorije čije su pristalice u osamnaestom veku bile oštro podeljene, teorija ovulista i animakulista, i zbog kojih je postojalo neslaganje, nudili malo nade za otkrivanje istine. Imena poznatih naučnika i filozofa su bila vezana za ove rasprave, na primer Spalla Spallanzani i Leibnitz, koji su ove principe primenili čak i na nastanak duše. „Zato mislim kaže Leibnitz, „da duše koje će jednoga dana postati ljudske duše su postojale u klicama, da su uvek postojale kao organizovana tela u njihovim precima od Adama na ovamo - odnosno od samog početka”. Haller, ovulista, koji je imao veliki autoritet kao psiholog, u poznatom delu *Elementa physiologiae* je energično podržao ovaj princip: „*Nulla in corpore animale pars ante aliam facta est et omnes simul creatae existunt*” (ništa se ne stvara ponovo, nijedan deo ljudskog tela nije nastao pre drugog, svi su stvoreni u isto vreme). Računajući broj ljudskih bića na osnovu biblijske kosmogonije, koja su upakovana u Evine jajnike, izračunao je da je to dve stotine hiljada miliona. Takvo je bilo stanje misli kada je 1759 K. F. Wolff objavio neke od svojih istraživanja u radu *Theoria generationis*, gde je tvrdio, na osnovu eksperimenata i mikroskopskih posmatranja embriona živine, da novi organizmi nisu već formirani već mogu da sebe potpuno stvore, ni od čega, odnosno od mikroskopske ćelije koja je jednostavna kao i sve primitivne ćelije. Opisao je jednostavan proces pomoću koga dolazi do stvarne evolucije individue: od jedne ćelije deljenjem nastaju dve, pa četiri pa osam i tako dalje. I tako se ćelije se dele na dva ili tri mala primerka od kojih nastaju svi organi, počevši od organa za varenje. „Ova tvrdnja” kaže Wolff „nije izmišljena teorija; to je opis činjenica prikupljenih putem najverodostojnijih posmatranja”.

Svi naučnici njegovog doba su znali i koristili mikroskop; svi su mogli da uzmu jaje, odnosno embrion kokoške, za posmatranje. Niko nije bio ravnodušan prema problemu individualne geneze, ali u njihovom slučaju je ona samo uzбудila najsloženiji napor mašte i podelila ih u struje kao protivnike u bici. Da li je iko od njih pokušao da eksperimentima i posmatranjem

spase sebe rizika uništenja zajedno sa svojim neprijateljima? Mogućnost da ima istine u onome što je viđeno i opisano moglo je da podstakne nekoga da se usudi na put koji bi, da se pokazao pravim, bio slavan put ka budućim otkrićima i ugledu. Ali ne. Gusta magla je zamračila sve mozgove i vrtoglava istina nije mogla da je probije. Tako je razvoj u embriologiji bio nemoguć.

Pedeset godina je prošlo i Wolff je, siromašan i progonjen, umro u Petrogradu, proteran iz svoje rodne zemlje, kada su Pander i Ernest von Baer ponovo uhvatili u koštac sa ovom teorijom. Tada je naučni svet prihvatio istinu i dokaze, inauguriravši ova embriološka istraživanja koja su zamračivala svetlost u devetnestom veku.

Zašto je moralo da prođe pedeset godina pre nego što su ljudi uvideli očigledno? Šta se desilo u tih pedeset godina? Vufov rad nije mogao imati uticaja jer on je bio mrtav i zaboravljen. Desilo se da su ljudi samo **videli kasnije ono što je ranije bilo nemoguće** videti. U njima se pojavila vrsta **unutrašnje zrelosti**, zahvaljujući kojoj su se njihove duhovne oči otvorile i oni su progledali. Dok su *im oči bile* zatvorene, dokazi su bili beskorisni. Pedeset godina ranije direktan napad bi se istrošio na nepromostive prepreke; ali sa protokom vremena predmet se sam predstavio i bio je jednostavno i univerzalno prihvaćen, ne samo bez borbe već i bez bilo kakvog uzbuđenja.

O ovoj činjenici se može raspravljati u vezi sa unutrašnjim masovnim sazrevanjem; ali je bez sumnje ona vezana za pojedinca. Kada se ne može videti očigledna istina moramo se povući i ostaviti pojedinca da sazri. **Borba „da se shvati dokaz” bila bi gorka i iscrpljujuća.** Ali kada dođe zrelost, zateći ćemo vidovnjaka punog entuzijazma koji nosi plodove baš kao vinova loza u obećanoj zemlji.

Inteligencija, baš kao i duh je ugrožena. Može biti zamračena, može da sadrži kontradikciju, „grešku” a da je ne uoči i kao rezultat jedne neprimećene greške može da juri u delirijum, moralnu devijaciju. Dakle, kao i duh, ona ima načine da se spase i *mora joj se pomoći* da ne bi propala. Podrška koju zahteva *nije* čulna. Kao i duh, potrebna joj je stalna **jasnoća**. Ta „briga o sebi” koju današnja higijena propisuje za telo i koja nas navodi da toliko vremena provodimo čisteći i sređujući čak i nokte mora se proširiti na čoveku ličnost, kako bi se očuvali njegovo zdravlje i integritet.

Ovo mora biti predmet „**obrazovanja inteligencije**”. Obrazovati inteligenciju znači sačuvati je od čudnih opasnosti bolesti i smrti. Nećemo obrazovati inteligenciju ako je trošimo terajući je da uči stvari. To je pronalazak naših dana, kada su česte žrtve nervnih poremećaja i ludila i kada čak i među onima koji se smatraju zdravim, materijalne posledice ludila mogu da eksplodiraju, ugrožavajući celo čovečanstvo.

Naša briga za dete mora biti vođena ne željom da „ga nateramo da uči stvari” već naporom da uvek u njemu plamti ono svetlo koje zovemo inteligencijom.